

„nevhledných“ či „ošklivých“ osob. Tyto „ošklivé zákony“ (ugly laws) usměrňovaly pohyb a omezovaly prostor těm, kteří byli těmito zákony definováni jako oškliví a mohli by budít veřejné pohoršení. Schweik ukazuje, že tyto zákony neregulovaly jen ne/způsobitelné a postižené, ale také upozorňuje na to, že jako „nevhledná“ těla byli definováni i migranti a chudí. I tento text se vztahuje k aktuálním otázkám – i dnes je tělesná jinakost důvodem pro ostrakizaci či vyloučení těchto jedinců, což má dopady na vnímání jejich identit či na přístup k nim.

Jak jsem již zdůraznila, kniha představuje nové pohledy a otevírá nová témata, která jsou sice aktuální, ale v českém prostředí jim není věnována adekvátní pozornost. Můžeme jen doufat, že antologie bude inspirací a poskytne odrazový

mústek českému akademickému prostředí a aktivismu a pomůže nahlédnout do širokého pole působnosti *disability studies* také širší populaci. Jak výběr textů, tak i členění jednotlivých částí nabírá určitou gradaci, čtenář či čtenářka se nejprve seznamují s pojmoslovím knihy a politikou překladu, což jim pomáhá pochopit směřování knihy, poté se dostávají k důležitým konceptům a teoriím, což jim poskytuje základní orientaci v oboru, který u nás není tolik tematizován, poté se seznámí s různými diskursy a konstrukcemi identity a na závěr si mohou udělat představu o průniku *disability studies* s jinými obory. Mne osobně kniha velice nadchla a přiměla mne nad některými texty dlouho přemýšlet. Taková kniha českému prostředí skutečně chyběla.

NEJISTÉ VYHLÍDKY FEMINISMU¹ / LENKA FORMÁNKOVÁ

WALBY, SYLVIA. 2011. *THE FUTURE OF FEMINISM*. CAMBRIDGE: POLITY PRESS.

Má feminismus budoucnost? Jaká je a bude role feministického myšlení v současné společnosti? Otázky, zda feminismus přináší odpovědi na aktuální společenské problémy a výzvy, se objevují jak ve veřejném, tak v akademickém diskursu. Knihy úspěšných manažerek o tom, že postavení žen není výsledkem strukturálního útlaku, ale jejich osobního odhodlání se „do toho opřít“, se staly světovými bestsellery. Feministické vědkyně naopak varují, že právě přijetím teze o individuální zodpovědnosti žen při snaze získat stejnou moc jako muži se feminismus zaprodal neoliberalismu a tak vstoupil do slepé uličky (např. McRobbie 2008).

Do této diskuse vstupuje Sylvia Walby, jedna z předních britských teoretiček feminismu, v nové knize *The Future of Feminism*. Autorka si klade za cíl ukázat nejen to, že „feminismus není mrtvý“ (s. 1), ale také kam směřuje jeho bu-

doucnost. Zatímco o tom prvním není problém feministickou vědeckou komunitu přesvědčit, ve druhém ohledu kniha pokulhává.

Schopnost zachytit aktuální tenze ve feministickém myšlení prokázala Walby již ve slavné knize *Theorizing Patriarchy* (1990). Na kulturní obrat ve feministickém myšlení Walby (kromě dalších autorek) reagovala zdůrazněním významu historického materialismu pro pochopení genderových nerovností. S cílem zachytit vliv kapitalistických i patriarchálních struktur navrhuje kombinovat třídní analýzu, typickou pro historický materialismus a radikálně feministický přístup, který se zaměřuje spíše na výzkum patriarchátu.

Hned ve druhé kapitole recenzované knihy *The Future of Feminism* se Walby věnuje diskusi o zpochybňování feminismu v současné odborné literatuře. Dnešní snahy jsou femi-

---

rínské univerzity. Nadia Asheulova z Ruské akademie věd pak představila výzkum postavení začínajících výzkumníků a výzkumnic z Ruské akademie věd. I tam je vládní výzkumný sektor nadále primárním hráčem, přičemž soukromý podnikový sektor je naprosto zanedbatelný. Z hlediska možnosti rozvoje profesní dráhy začínajících vědců v Rusku je tak ovšem alarmující, že 25 % vedoucích laboratoří je ve věku přes 70 let a dalších 31 % ve věku 65 až 69 let.

Nové režimy vykazatelnosti ale nepřinášejí pouze rostoucí tlak související s hodnocením výzkumu v podobě článků v časopisech s impakt faktorem a citacemi či obecnou rostoucí nejistotou na akademickém trhu práce se smlouvami na dobu určitou a období nezaměstnanosti. Přinášejí i tlak na tzv. komunikaci vědy a větší propojení mezi výzkumem a společností. Tento důraz, jako například v České republice, se na politické úrovni i úrovni výzkumné praxe často zužuje buď na spolupráci s průmyslovými podniky a zakládání inovačních či technologických center, nebo na spolupráci se samosprávou, která udílí tzv. inovační vouchery a vstupuje do definování lokálních výzkumných témat, například prostřednictvím operačních programů Evropských strukturálních fondů. V jiných zemích se ale snaží i o jiný typ komunikace a propojení vědy a společnosti, totiž o širší zahrnutí občanské společnosti, neziskových organizací, lokálních sdružení i samotných obyvatel do výzkumné praxe. Jak ukázaly výsledky výzkumného kolektivu z CNR Rome, sami vědci a vědkyně se tomu brání. Poskytování informací je v pořádku, ne ale participace. „Lidé by měli být informováni, ale neměli by být zahrnováni do konzultací.“ O vědě a technologiích by totiž měli rozhodovat pouze vědci. Jejich výsledky mně silně připomněly přístup vědců a vědkyň ve výzkumu, který jsem v rámci mezinárodního výzkumu před několika lety prováděla v jedné pražské výzkumné instituci, kde v rámci skupinové diskuse na toto téma proběhla následujících výměna:

nistickými autorkami popisovány jako krok zpět ve formě útoku z konzervativních pozic („backlash“) nebo jako antagonismus předchozích feministických cílů. Mluví o zneužívání konceptu genderové rovnosti hnutími bojujícími za práva mužů, o vlivu neoliberálních hodnot na feministické hnutí a zavádění nových termínů jako postfeminismus nebo diverzita místo genderové rovnosti. Zatímco první dva směry zachycují explicitní opozici vůči feminismu, termíny jako diverzita nebo postfeminismus vycházejí z feministického myšlení. Jejich snahou je posunout se od dominantního diskursu genderové rovnosti k novým (podle autorek aktuálnějším) perspektivám. Podle Walby jsou všechny tyto názorové platformy zdrojem potenciálního nebezpečí pro feminismus, nicméně se domnívá, že úpadek feminismu je jednoduše zveličován.

Právě dokazování „vitality“ současného feministického myšlení a hnutí se Walby věnuje v následujících kapitolách. Třetí kapitola je zaměřena na popis aktivit hlavních feministických aktérů v rámci Velké Británie, Evropské unie, USA a OSN. Další kapitola diskutuje o vývoji feministických cílů a strategií a jejich institucionalizaci v průběhu tří vln feminismu. Jako novou formu feministické strategie považuje Walby genderový mainstreaming, kterému se věnuje v páté kapitole. Šestá kapitola je věnována kontextu, ve kterém současné feministické myšlenky a aktivity vznikají. Walby rozebírá vliv lokální kultury, sociálního státu, kapitalistického systému, globalizace nebo finanční a environmentální krize na podobu a zaměření feministických projektů. Předposlední kapitola je zaměřena na prolínání (intersekcí) feministických aktivit s antirasistickým, lidskoprávním, environmentálním a sociálně-demokratickým hnutím, stejně jako s národními hnutími. V poslední, osmé kapitole, Sylvia Walby slibuje ukázat budoucnost feminismu. Nabízí však spíše shrnutí možností a bariér feminismu, jak byly uváděny v předchozích kapitolách.

Velký klad recenzované knihy představuje její obdivuhodně široký záběr. Autorka přináší přehled o tom, jakým způso-

bem byla genderová nerovnost tematizována a jak byly zájmy a potřeby žen vyjadřovány v průběhu posledních čtyř dekad. Že se jedná o velmi hutné shrnutí současného feministického myšlení, dokládá i bohatý citační aparát, zabírající téměř čtvrtinu knihy. Vliv feministických požadavků na nastavení veřejných institucí, genderový mainstreaming jako nástroj integrace feministických myšlenek do tvorby politik, kontroverze v pojetí genderového mainstreamingu, diskuse o zaměření politik na redistribuci nebo na uznání, postfeminismus a neoliberální tlaky a související změny ve feministickém myšlení – tato a mnohá další témata v knize rezonují.

Na druhou stranu právě snaha o takto široký záběr vede nezbytně k tomu, že většina diskusí jde po povrchu. Některé kapitoly, ve kterých se Walby zabývá tématy, která jsou dlouhodobě v jejím odborném zájmu, přinášejí šťavnatější diskuse. Příkladem je kapitola o gender mainstreamingu nebo o institucionálním zakotvení genderové rovnosti. Jiná témata jsou pouze popsána, nikoliv hlouběji analyzována. Walby u některých témat dokonce opomíná zahrnout autory a autorky, kteří a které významně zasáhli do problematiky popisované v knize. Příkladem zkratkovitosti textu může být genderová analýza sociálního státu. Walby navrhuje jako alternativu k feministickým typologiím sociálního státu termín genderové režimy (gender regimes). Nepřináší však, jak deklaruje, nový přístup ke studiu sociální politiky, pouze nový termín. Interakce kulturních faktorů s podobou politik a institucí, stejně jako s každodenním životem mužů a žen, například v oblasti dělby placené a neplacené práce, popsala již Birgitte Pfau-Effinger (2004) pojmem genderové kultury (*gender cultures*), Moniques Kremer (2007) pojmem ideály péče (*ideals of care*) nebo Simon Duncan s Rosalind Edwards (1999) pojmem genderované morální racionality (*gender moral rationalities*).

Dalším úskalím knihy je styl, kterým je napsána. Čtivost ubíjí rigidní opakování toho, co bude nebo již bylo řečeno. Po úvodní kapitole shrnující to, co nás v knize čeká, následují ka-

Výzkumník 1: Ano, plně souhlasím, měli bychom jít ven a komunikovat, ale jiná věc by bylo, kdyby sem přišli [občané, obyvatelé] a říkali nám...

Výzkumnice 2: ...jestli bychom měli naslouchat a dělat to, co by chtěli lidi...

Výzkumnice 3: ... nebo by...

Výzkumník 1: ...naslouchat jim je ok... [obecný smích].

Představené výzkumy a kritické reflexe týkající se proměn (často pocítovaných jako krize) akademického prostředí poukazují na jejich komplexitu a protichůdnost, která reflektuje a posiluje mocenské nerovnosti – například v tom, kdo má přístup k tvorbě vědní politiky a priorit výzkumu nebo kdo má přístup k tomu, jak definovat, co je relevantní vědecký výstup a jak vůbec vědu hodnotit.

Roli univerzit se věnoval i jeden polední speciál ESA na téma univerzit, kde kromě již uvedeného Massimiliana Vairy vystoupil John Holmwood z Univerzity v Nottinghamu, který se zaměřil na situaci ve Velké Británii a dopad neoliberálních reforem na možnosti sociálněvědního výzkumu. Podle Holmwooda je krize vysokého školství propojena s finanční krizí, která krizi vysokého školství nadále prohlubuje. V posledních letech dochází k posunu od znalostní společnosti (knowledge society), která zahrnovala veřejný zájem ve vysokém školství, ke znalostní ekonomice, kde se prohlubují nerovnosti a polarizují zaměstnání. Hovoří se proto o investicích do lidského kapitálu, jehož rozvoj se stává osobní odpovědností jednotlivců, vysoké školství je poskytováno i ziskovými společnostmi a na zisk se klade důraz i v charitativních organizacích, což je právní forma britských univerzit. V současné době proto ve Velké Británii probíhá diskuse o změně zákona tak, aby charitativní organizace mohly provádět ziskovou činnost. Privatizace univerzit je ale podle Holmwooda

pitoly koncipované následovně: úvodní shrnutí témat, která budou probírána, poté jejich popis a v závěru kapitoly opět shrnutí hlavních bodů. Kniha tak přináší spíše seznam jednotlivých diskusí než souvislý text vedoucí k závěrečné kapitole.

A právě závěrečná kapitola je největším zklamáním. Slibovanou vizi „kam dál“ v textu nenajdeme. Walby již v úvodu této kapitoly připouští, že budoucnost feminismu může být jakákoliv. Záleží na tom, jak dokáže odolávat vnitřním a vnějším tlakům. Jako potenciálně úspěšnou strategii navrhuje spojení feminismu se sociální demokracií. Genderovaná sociální demokracie bude mít podle Walby potenciál výrazně ovlivnit jak podobu kapitalismu, tak následně rozsah environmentální krize. Nová podoba sociální demokracie by měla být podle Walby, mimo jiné, založena na plné zaměstnanosti žen jako záruce ekonomického růstu. Zároveň plná participace žen na pracovním trhu je podle autorky sama o sobě spojena s regulací genderových nerovností. Walby očekává, že důraz na zaměstnanost žen povede ke zvýšené podpoře státu v oblasti péče o děti a důchodce a k úpravě pracovní doby. Dále očekává, že přijetí mechanismů, které prohloubí demokracii, povede k vyrovnanému zastoupení mužů a žen v rozhodovacích pozicích. V neposlední řadě zdůrazňuje potřebu specifikovat obranu proti násilí, zahrnout ochranu tělesné integrity do lidských práv a řešit

regulaci pornografie a prostituce (s. 162). Bohužel pro své vize nabízí autorka velmi málo argumentů. A právě chybějící diskuse vede k tomu, že očekávání vkládaná do genderované sociální demokracie se zdají být trochu naivní.

Literatura

- Duncan, S., Edwards, R. 1999. *Lone Mothers, Paid Work: and Gendered Moral Rationalities*. London: Macmillan.
- McRobbie, A. 2008. *The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change*. London: Sage.
- Kremer, M. 2007. *How Welfare States Care: Culture, Gender and Citizenship in Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Pfau-Effinger, B. 2004. *Development of Culture, Welfare States and Women's Employment in Europe*. Aldershot, Hants, England: Ashgate.
- Walby, S. 1990. *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell.
- Walby, S. 2011. *The Future of feminism*. Cambridge: Polity Press.

Poznámky

- 1** Text vznikl za podpory projektu GA ČR „Proměny forem a uspořádání partnerského a rodinného života z hlediska konceptu životních drah“ (č. P404/10/0021).

TEORIE A PRAXE PÉČE VE FRANCII / RADKA DUDOVÁ

V polovině června 2013 se na pařížské univerzitě 5-René Descartes konala dvoudenní mezinárodní konference *Théories et pratiques du care: Comparaisons internationales*, která byla věnována, jak již název napovídá, tématu péče. Jednalo se o relativně malou akci bez „postranních“ panelů. Kromě francouzských odbornic a odborníků na dané téma (např. Margaret Maruani z pořadatelského MAGE/CNRS či Heleny Hira-

ta rovněž z pořadatelského GTM – Genre, Travail, Mobilité) na konferenci vystoupily zahraniční hostky – Evelyn Nakano Glenn z Kalifornské univerzity v Berkeley a řada přednášejících z Japonska a z Brazílie. Vedle sociologů a socioložek zde vystoupily i psychologičky a také lidé z praxe – vedoucí domovů pro seniory přinášející příklady dobré praxe či představitelé odborového hnutí pracujících v domácnosti.

nedemokratická, neboť trh je nedialogický (jde pouze o volbu mezi zbožím). Dalším aspektem, kterému se Holmwood věnoval, je otevřený přístup (open access), který však prostřednictvím licence CC BY umožňuje komerční opětovné využití jakékoli akademické znalosti. Holmwood v této souvislosti poněkud cynicky uvedl, že univerzity jsou tak nuceny poskytovat služby komerčním firmám, aniž by od těchto firem mohly vyžadovat jakékoli platby. Neoliberalismus podle Holmwooda je zároveň i formou znalosti, představuje konkrétní vizi a kritiku společnosti a argument „racionální veřejné politiky“. Jaká je tedy budoucnost sociálních věd? Holmwood upozornil na komercializaci datové analýzy a důraz na výkon a performativitu. Vládní agentury se privatizují a pracují s volně přístupnými „Velkými daty“ (Big Data) s cílem vytvořit technologii behaviorální změny. Posunujeme se tak od politiky založené na evidenci (evidence-based policy) k evidenci založené na politice (policy-based evidence). Nerovnosti se tím dostávají mimo zaměření a zájem sociálních věd, neboť se proměňuje to, jaké typy otázek je v tomto prostředí vůbec možné si klást: „Jaké je řešení za předpokladu stávajících nerovností, za předpokladu stávajícího výkonu trhu?“ Rozvíjí se antisociální věda, která je poplatná neoliberalismu. Závěrem dodejme, že příští konference Evropské sociologické asociace v roce 2015 se uskuteční v Praze a její organizaci zajišťuje Sociologický ústav Akademie věd ČR.

Literatura

- Schimank, Uwe. 2008. „Ökonomisierung der Hochschulen – eine Makro-Meso-Mikro-Perspektive.“ Pp. 622–635 in K.-S. Rehberg (Hrsg.). *Die Natur der Gesellschaft. Verhandlungen des 33. Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Soziologie in Kassel 2006*. Frankfurt am Main: Campus.